

Situne Dei

Årsskrift för Sigtunaforskning och historisk arkeologi

2014

Redaktion:

Anders Söderberg
Rune Edberg
Magnus Källström
Elisabet Claesson

Utgiven av Sigtuna Museum

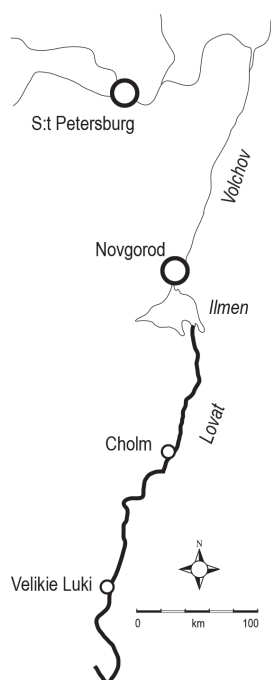
Med Fornkåre genom Ryssland 2013

Rapport från den fortsatta färden med en kopia av en vikingatida båt

Lennart Widerberg¹

I Situne Dei 2013 berättade jag om expeditionen med Fornkåre, en kopia av en vikingatida båt, från Sverige till Ryssland. Med start i Uppsala gick färden förbi Sigtuna och Stockholm. Vidare via Kökar, Helsingfors, Viborg och S:t Petersburg. Därefter på Neva, Ladoga och Volchov fram till målet, den gamla staden Novgorod, av vikingatidens skandinaver kallad Holmgård. Sammanlagd färdtid var 23 dagar (Widerberg 2013). Sommaren 2013 fortsatte färden från Novgorod söderut, först över den grunda slättsjön Ilmen, därefter på floden Lovat (*fig. 1*).

Varför åka båt på Lovat? Floden är omtalad i den fornryska krönikan (också kallad Nestorskrönikan) som en del av "Vägen från varjagerna till grekerna", dvs från Skandinavien till det bysantinska riket. Många forskare har dragit slutsatsen att svenska vikingar brukade färdas genom Ryssland med båtar och skepp längs detta stråk medan andra har ifrågasatt om det verkligen varit möjligt att ta sig fram på detta sätt.

Figur 1. Fornkåres sjö- och flodfärd 2013 startade i Novgorod och avbröts strax söder om Velikie Luki. Den slingriga färdsträckan var ca 410 km. Avståndet fågelvägen är ca 260 km. Karta red.

Figur 2. Fornkåre närmar sig Lovats mynning i Ilmen och träffar här på ett mudderverk. Foto: författaren.

Fornkåre är 9,6 meter lång, byggd av mig som en trogen kopia av ett arkeologiskt fynd från Roslagen, den så kallade Viksbåten. Ett av syftena med projektet är att se hur lämplig båttypen är för en färd av detta slag, ett annat syfte är att samla allmänna erfarenheter från färden.

Besättningen på etappen 2013 varierade men var som regel mellan sex och tio personer, bland dem ryska ungdomar från turismskolan i Novaja Ladoga och från skogsskolan i Smolensk. Förhoppningen vid etappens start var att nå fram just till Smolensk, som ligger vid Dnjepr, en mäktig flod som mynnar i Svarta havet. Detta mål nåddes inte, men efter 20 dagars färd hade Fornkåre ändå kommit betydligt längre på Lovat än någon tidigare skandinavisk expedition.

Några korta utdrag ur mina anteckningar:

2–3 juli. Efter några dagars väntan på god vind startar vi från Novgorod på kvällen. Vi stöter ut i Volchovs ström och snart lämnar vi Ruriks Holmgård ("Rjurikovo Gorodisjtje") bakom oss. Vi följer sjöns västra strand för att få en fast punkt innan vi korsar Ilmens 35 km öppna vatten. Skymningen faller och efter ett tag ser jag en ljusboj. Vi ror. Mot morgonen vänder vinden och vi kan segla mot de låga öarna i söder som växer upp i gryningsljuset (*fig. 2*). I byn Vzvad köper vi fisk till lunch. Vi ror förbi Parfino och slår läger. Nu är vi på Lovat.

4 juli. Vi rör på bra och efter en fyra timmar har vi nått 12 km fågelvägen och lagar lunch och badar nära byn Redtsy. Det är runt 35 grader varmt. Floden är här 200 meter bred. Vi passerar två steniga forsar. Vi rör, och genom att staka i aktern kommer vi igenom dem. Strömmarna börjar nu bli snabba och långa. Det är mycket sand längs stränderna. Vi går med kort lina i vattnet för att leda båten på rätt djup. Vid 21-tiden kommer vi till bron vid Korovitsino där vi slår läger. Platsen ligger 65 km från Lovats mynning.

5–6 juli. Floden är 100 meter bred och snabb, kanske 2 km per timme. I strömmarna kan det vara det dubbla. Det går dåligt att ro, men en man leder lätt båten med linan. Lite konstigt att sex åror så lätt kompenseras av en lindragare. Strömmarna med grunt vatten kan vara flera kilometer långa och solen bränner obarmhärtigt. Några gånger har vi tur och kan segla mot strömmen.

7 juli. Vi når bron vid Selejevo, 150 km från Lovats mynning, men först hamnar vi i en mäktig, stenig fors. En man går med linan och drar båten mellan jättestenarna. En annan stakar i fören och vi andra tittar på. Efter bron stillnar vattnet och vi rör. Sedan en kort ström där vi går i bakvattnet. Pang så går vi på, stakaren faller överbord och strömmen tar båten. Vi vinglar i strömmen men rör långsamt till en badplats som är långgrund och strömfri.

8 juli. Ström på ström. 200 meter rodd och så 50 meter ström att staka och dra genom. Nu med sten i botten. Mina sandaler fladdrar i strömmen och kardborrbindingarna går upp. Ett par smällar på höger knä ger små sår och får knät att ömma flera dagar. Vi tältar på sandstränderna.

9 juli. Vid lunchtid kommer vi till en stor böj med kraftig ström. Vi håller oss tätt intill buskarna och fastnar med masten som är uppe. Men vi tar oss förbi och pustar ut. En man ser oss slita hårt och kommer med plastkassar. Han verkar ha länsat skafferiet på pasta, gröt och konserver. Några gurkor var det också. Fint! Vi får mat idag med!

10 juli. I en stenig ström hamnar vi i en återvändsgränd. Vi kommer nästan halvvägs över den sista stenen. Där tar det stopp. Vi knuffar båten bakåt och letar en annan väg. Det är bara att konstatera att vår fart framåt fortsätter att sjunka. Vi är dels tröttare och problemen är mer komplicerade. 0,5 till 0,8 km per timme med effektiva mått på kartan. En lång snabb fors med stenar i dagen. Vi tömmer båten och drar den ovanpå stenarna. Vid en annan fors kommer båten i rotation och en av de nya storåror bryts av mot botten. Vi hittar en fin sandstrand och gör upp eld för kvällsmaten. Blev det makaroner med fiskkonserv eller gröt med köttkonserv? Te som avslutning med några rån är det alltid efter maten.

11 juli. Framme i Cholm, 190 km från Lovats mynning, där vi lägger till vid en tvättbrygga. Den lokala tidningen gör en intervju och tar bilder. Jag betraktar floden. Efter kartan kunde man inbilla sig att större fartyg kunde ta sig hit. Jag tittar på

Figur 3. En av Lovats tallösa forsar med stenig botten passeras med hjälp av draglina från land och stakning från båten. Foto: författaren.

Figur 4. Brötar spärerar Lovats fåra men Fornkåres besättning hugger och stakar sig igenom. Foto: författaren.

bropelarna. Under vårfloden stiger vattnet sex–sju meter. Efter Cholm möter oss en flera hundra meter lång uppförsbacke med sjögräs. Jag börjar staka och vi arbetar oss uppför. Det går! Vi tar oss vidare. Djupet ligger i snitt på någon halvmeter. Vi slår läger mittemot byn Kuzetkino, 200 km från Lovats mynning.

12 juli. Vi avverkar fors efter fors. Nu är vi proffs och använder rodd och stakning i kombination alltefter behoven (*fig. 3*). Lunchstopp i byn Sopki. Vi bivackerar vid Ilinskoje, 215 km från Lovats mynning. Ett par vänliga gummor med barnbarn och hund kommer med grönsaker.

13–14 juli. Vi hamnar i en stenig fors, länsar båten på utrustning och rycker. Det är på håret att vi orkar. Vi kommer ut i gräsströmmen och tuvorna. Dags att lasta ombord bagaget igen. Det vinglar, men vi kommer fram. En älg simmar över floden. Vi når Seltso, 260 km från Lovats mynning.

15–16 juli. Vi ror i lagunerna, stark rodd i strömmarna och kombinerar rodd och stakning, när vi håller oss till bästa sidan av forsén. Vi når Drepino, 280 km från Lovats mynning. Jag ser mitt riktmärke – ett storkbo på en elstolpe.

17–18 juli. Vattnet forsar fram som ur ett jätterör. Jag fäster rep på vardera sidan för att styra fören igenom. Vi går på flodens botten och pressar Fornkåre genom vattenmassorna. Sedan följer upprepade strömmar med sten där besättningen får ro starkt igenom. Stenarna är svåra att se och emellanåt smäller vi på.

19 juli. Vi passerar ett 100-tal krökar varav många 90-graders som kräver rodd på yttersidan och full back på innerårorna. Vi hamnar i ett bröte och hugger oss igenom (*fig. 4*). Ta vänster sida, den är lättare, säger en man på en badplats. Det stämmer kanske just där. Vi fortsätter att byta sida vartefter. En häftig sidström kastar båten i sidled. När kölen hugger fast kränger båten våldsamt. Vi försöker igen och långsamt tar vi oss in på djupare vatten. Strax före midnatt är vi framme i Velikie Luki, 350 km från Lovats mynning. Vi slår läger och gör upp eld.

20–21 juli. Efter en vilodag i Velikie Luki fortsätter färden. Vi stakar över strömmen nedanför kraftverksdammen mitt i stan. Vi gör ett drag förbi längs gångbanan. Efter staden möter oss en lång rad forsar med små ankdammar emellan. Vi stöter oss fram, med många bad. Vi får ösa för bagaget riskerar att hamna i slagvattnet. Har vi en läcka? Flera tappar skorna och det småregnar. Klockan närmar sig 21 och vi är trötta och modstulna. Det är ingen ände på forsarna. Dags för rådslag. Våra resurser är förbrukade. Jag sover på saken och kommer fram till att ta upp båten. Vi har nått ca 360 km från Lovats mynning. Sedan starten i Novgorod har vi tillryggalagt ca 410 km.

22 juli. Heldagsregn. Vi tömmer båten på utrustning. Vi gräver två rader trappsteg i sluttningen och lägger draglunnorna mittemellan. Hemfärd för besättningen och trailertransport till båtklubben i Smolensk för Fornkåre.

Epilog

Ilmensjön, där Lovat mynnar, ligger ca 20 meter över havsnivån. Vid Cholm är höjden över havet ca 65 meter och vid Velikie Luki ca 85 meter. Vår färd på Lovat gick alltså hela tiden uppför och motströms, samtidigt som floden blev smalare och smalare och stenigare och stenigare.

Såvitt känt har endast ett försök gjorts tidigare att färdas uppströms Lovat, med samma syfte som vårt. Det var expeditionen med Aifur 1996, som avbröt sin flodfärd vid Cholm. I förhållande till detta nådde Fornkåre alltså avsevärt mycket längre. Fornkåre är en lagom båt med mänskliga dimensioner. Det verkar alltså också som att den passar bra för en färd på varjagernas väg till grekerna.

Sommaren 2014 satsar vi på att nå Lovats källor, dit det ännu är 170 km. Sedan fortsätter vi via floderna Usjvatja, Dvina och Kasplija till Dnjepr. Vår paroll är "Svälj flodvatten och knott – gilla läget!"

Not

1) I samarbete med Situne Dei-redaktionen.

Referenser

Widerberg, L. 2013. Med Fornkåre till Novgorod 2012. *Situne Dei*.

Färd fakta

Tillryggalagd distans 410 km

Färdtid dagar 20 (inkl. en vilodag)

Genomsnittlig dagsetapp 20,5 km

Aktiv färdtid timmar 224 (inkl. matraster och liknande)

Genomsnittlig fart 1,8 km/tim

Summary

In July 2013, an attempt was made to travel by boat through Russia from Novgorod to Smolensk, following the "Route from the Varangians to the Greeks" described in the Russian Primary Chronicle. The boat, the *Fornkåre*, was a replica of a mid-11th century 9.6-metre-long vessel found in a bog in Uppland, central Sweden. The voyage lasted for 20 days, first crossing Lake Ilmen and then following the River Lovat upstream. The expedition was stopped just south of Velikie Luki, after having covered c. 410 km from Novgorod, of which c. 370 km on the Lovat. This compares favourably with another Swedish attempt made in 1996 when the boat *Aifur* was forced to stop after c. 190 km on the Lovat, the crew estimating that the rest of the way was not navigable. The crew of the *Fornkåre* had to force their way along numerous rapids with stony bottoms and strong adverse currents, often towing and punting instead of rowing.

The effort of 2013 was a continuation of *Fornkåre's* voyage of 2012 from Sweden to Novgorod (reported in the 2013 issue of this journal). The boat was built and captained by the author, who concludes that the vessel has proved itself capable of travelling this ancient route. He plans to continue the expedition from where it was interrupted, finally crossing the watersheds to reach the Dnepr.